

УДК 159.928:373.091.212.7-053.66

ЗДІБНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ОСОБИСТІСНИХ ДОСЯГНЕНЬ ПІДЛІТКІВ**Ківерник О.В., Прекурат О.О.**

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У дослідженні представлено здібності дитини як складову, яка допомагає особистості проявити себе в повній мірі. Проаналізовано здібності як психічні властивості особистості. Розглянуто специфічні риси здібності, як складову, що забезпечує особистісні досягнення за Б. Тепловим. Виокремлено теорії здібностей людини як складову особистісних досягнень.

Ключові слова: підлітки, особистісні досягнення, здібності.

Постановка проблеми. Одним із головних завдань загальноосвітньої школи, визначених Національною доктриною розвитку освіти, є створення належних умов для гармонійного розвитку кожної особистості, її творчої самореалізації. Майбутня трудова діяльність випускників загальноосвітніх шкіл висуває значні вимоги до рівня різнобічної сформованості особистості.

Трудова діяльність стає дедалі більше пов'язаною з підвищенням інтенсивності інформаційних процесів, а це вимагає від особистості високого рівня інтелектуальної напруги, психічної та рухової працездатності, удосконалення власних здібностей. Складність вирішення перспективних завдань, науково-технічний прогрес, високі темпи соціально-економічного життя, обумовили зміни в специфіці та змісті трудової діяльності, а у зв'язку з цим значно інтенсифікували навчання школярів.

Відтак, актуальною проблемою сьогодення є гармонійне поєднання й удосконалення інтелектуальних, психічних та рухових здібностей особистості в навчально-виховному процесі загалом та в процесі фізичного виховання зокрема. Мається на увазі створення таких педагогічних умов на уроках фізичної культури, котрі б забезпечували одночасне удосконалення інтелектуальних, психічних та моторних здібностей підлітка, а також мотивували б його до самовдосконалення. Таким чином, йдеться про забезпе-

чення особистісних досягнень підлітків у процесі занять фізичними вправами, які будуть використані у майбутній життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії та методиці фізичного виховання й спортивного тренування шляхи ефективного формування рухових і сенсомоторних здібностей з метою забезпечення систематичного приросту особистісних досягнень досліджено В. Арєф'євим, Б. Ашмаріним, Ю. Верхошанським, Є. Вільчковським, Л. Волковим, Т. Круцевич, В. Платоновим. Вивчення структур спеціальних здібностей, представлені у дослідженнях Л. Волкова, Є. Ільїна, В. Клименка, В. Ляха.

Більшість авторів [1, 3, 5, 10 та ін.] наголошують на необхідності створення педагогічних умов забезпечення приросту особистісних досягнень підлітків засобами фізичного виховання, оскільки сьогодні фізичне виховання в загальноосвітній школі як процес формування індивідуальних психомоторних здібностей спрямований переважно на навчання рухам і на підготовку до виконання навчальних нормативів, які розраховані на середньостатистичного учня. Отже, важливим є забезпечення особистісних досягнень підлітків на уроках фізичної культури, оцінювання індивідуального приросту результатів під час виконання фізичних вправ.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розвитку особистості, пошу-

ку педагогічних засобів і методів формування індивідуальних здібностей присвячено роботи П. Анохіна, В. Дружиніна, О. Запорожця, Є. Ільїна, В. Клименка, Б. Ломова, Б. Теплова та ін. Проте нами не виявлено дослідження здібностей як складової особистісних досягнень підлітків у навчальному процесі.

Мета дослідження: дослідити здібності як складову особистісних досягнень підлітків під час навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У підлітковому віці, за спостереженнями Ю. Банаського, І. Беха, Г. Щукіна, учень набуває певного досвіду та знань, відбувається становлення інтелектуальних, психічних та фізичних здібностей [2]. Саме у цьому віці відбувається зміна у позиціюванні самого себе. На думку І. Беха, підліток ставить до себе як до дорослого, в своїх уявленнях та відчуттях він відчуває себе певною мірою дорослим [11].

Відчуваючи себе дорослим, підліток вимагає, щоб і до нього ставилися й інші як до дорослого, відчуває себе особистістю, бажає, щоб його поважали як особистість, рахувалися з його думкою. Відчуваючи себе особистістю, підліток намагається самореалізуватися як серед однолітків, так і серед дорослих, а тому завдання дорослих – допомогти йому реалізувати свої здібності, відчути себе повноправним членом суспільства.

Таким чином, здібності є тією складовою, яка допомагає особистості проявити себе вповні. Саме шкільний вік є найбільш сприятливим як для вияву, так і для початку формування та реалізації власних здібностей. Проблема здібностей та їх реалізації бентежила думку людей з давніх часів. За даними істориків, вперше поняття здібності, як науковий термін, увів давньогрецький філософ Платон. У своїй книзі «Держава» він стверджує, що немає двох однакових людей, які б народилися зовсім однаковими, кожна людина відрізняється від іншої своїми природними здібностями, один придатний до одного виду діяльності, інший до другого. Платону належить також ідея тестувати людей під час відбору до воєнної служби.

У подальшому поняття здібності розвивалося та уточнювалося. Навіть сьогодні головні дискусії ведуться навколо одного питання: чи є здібності природженими чи набутими людиною в процесі життя [4].

У контексті останнього П. Рудик розглядає здібності як психічні властивості особистості, володіючи якими людина може відносно легко досягти успіхів в тій чи іншій діяльності [7].

На думку В. Клименка, здібності – складне синтетичне утворення в структурі особистості [9]. Тому проблема реалізації здібностей може успішно вирішуватися з урахуванням поєднання особистості та діяльності, на відміну від процесу накопичення знань, навичок та умінь.

Здібності, за К. Платоновим, – це сукупність достатньо стійких, які змінюються, якостей особистості людини, що сприяє успішному навчанню будь-чому та удосконаленню [12].

Отже, останнє дає підстави для висновку, що важливим фактором у роз-

витку здібностей є повторність, систематичність, використання формуючих їх засобів. Чим краще людина усвідомлює свої дії, тим краще в процесі їх використання формуються її здібності. Якість особистості удосконалюється, якщо вона вирішує будь-яке практичне завдання, навіть найбільш незначне. Таким чином, є всі підстави охарактеризувати процес розвитку здібностей (рис. 1).

Характеризуючи здібності, як складову, що забезпечує особистісні досягнення, Б. Теплов виділяє три специфічні риси:

1) здібностями є індивідуально-психологічними особливостями, що відрізняють одну людину від іншої;

2) здібностями є не усі індивідуальні особливості, а лише ті, що мають відношення до успішної діяльності людини;

3) поняття здібності не зводиться до навичок та умінь, які уже набула людина, вони є вищими рівнями розвитку, ніж уміння та навички.

Отже, можемо констатувати, що здібності – це такі індивідуально-психологічні особливості, які забезпечують легкість та швидкість набуття нових знань, умінь, навичок [6, 12, 15].

Аналіз та узагальнення результатів досліджень Б. Ананьєва, П. Рудика, К. Платонова, Е. Філіппенка та ін. дає змогу визначити основи теорії здібностей людини:

– здібності людини – це індивідуально-психологічні особливості особистості, що є основною умовою успішного виконання конкретної продуктивної діяльності;

– здібності – це індивідуальні особливості людини, від яких залежить успішність виконання діяльності;

– здібності людини слід розглядати як складну структуру, яка має спеціальні компоненти;

– здібності динамічні, а їхній розвиток відбувається в процесі діяльності;

– основу розвитку здібностей складають задатки – природні анатомо-фізіологічні особливості [4; 26; 44; 60].

У результаті діяльності людини структура індивідуальних здібностей може видозмінюватися, що зумовлено можливістю компенсувати одні складові іншими, відзначає Л. Волков. Автор підкреслює, що практично немає кордонів розвитку людських здібностей, а впливають на них такі фактори, як: тривалість життя, виховання та навчання, умови життя, соціально-економічний стан, вплив навколишнього середовища [7].

Для успішного виконання певної діяльності, зазначають С. Бубка, П. Гальперін, однієї здібності буде замало, а поєднання декількох дасть можливість вирішити цю проблему [5].

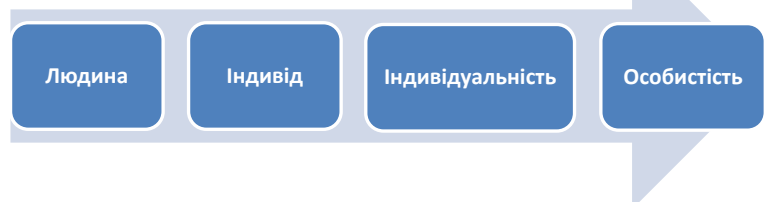

Рис. 1. Структура формування особистості

Отже, зазначене вище дає підстави для висновку, що такий перехід від однієї здібності до декількох можна назвати – обдарованістю (талантом). Перші спроби диференціювати обдарованість за рівнями належать В. Белінському. Автор виділив декілька груп – звичайна обдарованість; оригінальна, добросовісна, що характеризується здібністю до напруженої праці; геніальна обдарованість, що характеризується здібностями до самотньої, самостійної та оригінальної діяльності.

Слід відзначити, що обдарованість не є запорукою успіху, у виконанні конкретної діяльності, а створює тільки передумови до більш успішного забезпечення особистісних досягнень [8, 13, 14].

Отже, ефект виконання обраного виду діяльності залежить не стільки від обдарованості, як від рівня здібностей, умінь та навичок, – зазначає В. Озеров [12]. Тоді ми можемо констатувати, що головне завдання, яке постає перед учителем – знайти цю якість у учневі, а потім її розвинути; високий рівень розвитку цієї здібності сприятиме загальному розвитку особистості, та дасть змогу реалізуватися. Це стане можливим за умови залучення конкретного діапазону здібностей, які забезпечать досягнення максимального результату в обраному виді діяльності.

С. Рубінштейн зазначає, що розвиток людини заключається в її можливостях набувати знання, умінь та навички. Це, на його думку, є розвитком здібностей. Продовжуючи далі, він стверджував, що в основі розвитку здібностей лежить спіралеподібна форма: реалізувавши здібності одного рівня, відкриваються можливості для розвитку особистих здібностей більш високого рівня, але для їхнього розвитку та вдосконалення має бути мотив [3].

У процесі формування особистісних досягнень підлітків є необхідність враховувати, що особистості притаманні такі складові, як здібність, обдарованість та талант. З цього приводу Т. Артем'єв та В. Ковальов, зазначають, що обдаровану людину від здібної різнить тільки мотив. Обда-

рована людина, досягнувши однієї мети, йде до іншої, а здібна – в кращому випадку удосконалюється в обраному виді діяльності [2].

Актуальною стосовно проблеми нашого дослідження є думка В. Клименка про відмінності між здібним і талановитим підлітком. Аналізуючи проблему, він зазначає, що здібні підлітки вирішують певні рухові задачі з великою точністю, економно і в кінцевім результаті досягають значних результатів. Талановиті вирішують поставлені завдання оригінальним, доступним тільки їм способом. Вирішуючи завдання, вони приносять нове та розширюють уже відоме уявлення про психомоторні здібності людини [10, 11].

На підставі зазначеного можна визначити складові, які сприяють зростанню особистісних досягнень підлітків у процесі фізичного виховання. Для досягнення успіхів у фізкультурно-спортивній діяльності підлітків повинен мати високий рівень розвитку інтелектуальних, фізичних та психологічних здібностей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене відповідно до постановлених завдань теоретично-емпіричне дослідження дає підстави зробити такі висновки: удосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі на сучасному етапі розвитку нашого суспільства обумовлює актуальність формування готовності підлітків до різноманітних інтелектуальних, фізичних, психічних навантажень, до розвитку високого рівня особистісних досягнень, який є основою їхнього інтелектуального, духовного і фізичного життя. Поняття «формування особистісних досягнень» трактується як активний педагогічний процес, спрямований на виявлення індивідуального рівня розвитку особистісних здібностей і цілеспрямований розвиток їх основних складових: психічного, інтелектуального і моторного.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення особливостей готовності підлітків до особистісних досягнень у процесі виконання занять фізичними вправами.

Список літератури:

1. Андреева О., Гакман А. Мотиваційні пріоритети школярів у виборі рекреаційних занять / О. Андреева, А. Гакман. – III Міжнар. науково-практ. конф. «Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту та туризму». – Запоріжжя. – 2010 – С. 13-14.
2. Ареф'єв В. Г. Модернізація змісту фізичного виховання учнівської молоді / В. Г. Ареф'єв, Н. Д. Михайлова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. – Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), Вип. ЗК 1 (70) 16. – С. 275-278.
3. Ашмарин Б. Теория и методика педагогических исследований в физической культуре / Б. Ашмарин. – М.: Физкультура и спорт, 1978. – 222 с.
4. Бальсевич В. Физическая активность человека / Бальсевич В., Запорожанов В. А. – К.: Здоров'я, 1987. – 224 с.
5. Бубка С. Развитие рухових здібностей людини / С. Бубка. – Донецьк: Апекс, 2002. – 302 с.
6. Гакман А. В. Організація рекреаційно-оздоровчої діяльності дітей 11-14 років в умовах дитячого табору відпочинку: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.12 / А. В. Гакман. – К., 2010. – 231 с.
7. Гакман А. Особливості мотивації підлітків 11-14 років до фізкультурно-оздоровчих та рекреаційних занять / Гакман Анна. – матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми фізичного виховання студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання» 12-13 квітня 2012 року. – Дніпропетровськ, 2012 – С. 43-49.
8. Гакман Анна Рекреаційно-оздоровча діяльність підлітків як актуальна соціально-педагогічна проблема / Гакман Анна – матеріали III міжнародно-методичної конференції «Здоров'єсберегаючі технології, фізическая реабилитация и рекреация в высших учебных заведениях» – Белгород-Красноярск-Харьков – 2010. – С. 45-48.
9. Клименко В. В. Психомоторные способности юного спортсмена / В. Клименко. – Киев: Здоровье, 1987. – 166 с.

10. Круцевич Т. Ю. Сучасні тенденції, щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах / Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2016. – № 3. – С. 109-114.
11. Москаленко Н. В. Інноваційні підходи до теоретичної підготовки старшокласників у самостійних заняттях з фізичного виховання / Н. В. Москаленко, Д. С. Єлисеєва // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2016. – № 3. – С. 146-151.
12. Озеров В. Формирование психомоторных способностей у школьников / В. Озеров. – Казань: Лумена, 1989. – 112 с.
13. Andrieieva O. Application of ecological tourism in physical education of primary school age children / O. Andrieieva, Y. Galan, A. Hakman, I. Holovach // Journal of Physical Education and Sport 2017 (1). – P. 7-15. – <http://efsupit.ro/images/stories/01feb2017/art%202.pdf>.
14. Yarmak O. Screening system of the physical condition of boys aged 15-17 years in the process of physical education / Yarmak Olena, Yaroslav Galan, Ihor Nakonechnyi, Anna Hakman, Yaroslav Filak, Blahii Oleksandra // Journal of Physical Education and Sport 17 (Supplement issue 3). – P. 1017-1023. – <http://efsupit.ro/images/stories/17august2017/art156.pdf>.
15. Yarmak Olena, The use of modern means of health improving fitness during the process of physical education of student youth / Yarmak Olena, Galan Yaroslav, Hakman Anna, Dotsyuk Lidiia, Oleksandra Blagii, Yurii Teslitskyi // Journal of Physical Education and Sport 17 (3). – P. 1935-1940. – <http://efsupit.ro/images/stories/30sept/Art%20189.pdf>.

Киверник А.В., Прекурат А.О.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

СПОСОБНОСТИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЛИЧНОСТНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ ПОДРОСТКОВ

Аннотация

В исследовании представлены способности ребенка как составляющую, которая помогает личности проявить себя в полной мере. Проанализированы возможности как психические свойства личности. Рассмотрены специфические черты способности, как составляющую, обеспечивающую личностные достижения по Б. Тепловым. Выделены теории способностей человека как составляющая личностных достижений.

Ключевые слова: подростки, личностные достижения, способности.

Kivernik O.V., Prekurat O.O.

Yuri Fedkovich Chernivtsi National University

CHARACTERISTICS AS A COMPOSITION OF PERSONAL ACHIEVEMENTS OF ADOLESCENTS

Summary

The research presents abilities of the child as a component, which helps the person to show himself to the fullest. Abilities as psychic properties of the personality are analysed. Specific features of ability as an ingredient, which provides personality achievements by B. Teplov are considered. Theories of human abilities as a component of personal achievements are distinguished.

Keywords: teens, personality achievements, abilities.